

e-Estland och det nya Europa

| av Toomas Hendrik Ilves

Några länder i Östeuropa har, visa av erfarenheten, valt en radikal och resolut omvandling. För dem går det bra. Men det är också i de länderna som otåligheten blir som allra störst om EU:s utvidgning drar ut på tiden.

JAG HAR MED AVSIKT VALT DENNA något udda rubrik för dessa tankar, inte därför att jag tänker skryta med det senaste nordiska stjärnskottet även om detta råkar vara mitt Estland. Snarare vill jag se litet mer okonventionellt på de frågor som nu möter mitt land, men också en rad andra länder i den postkommunistiska världen som söker delaktighet i det Europa de hållits utanför under ett halvsekel av främmande dominans.

I dag är USA otvivelaktigt den nya ekonomins ledare. Av detta skäl lanserade EU i år e-Europa-programmet, med motivet att det allmänt har ansetts att Europa är på väg att halka efter. Europa – i och utanför EU – ligger dock inte så illa till, och vissa länder är väl konkurrenskraftiga.

Om vi ser till hur Internet-användandet utvecklats är de fem europeiska länder som ligger i topp Norge, Finland, Sverige, Danmark och England. Hack i häl efter England kommer Estland, ett land som ännu förkylt kallas en "fd Sovjetrepublik", men där 35 procent av befolkningen är on line och 20 procent äger en PC, där en fjärdedel av befolkningen använder bankservice på Internet, och där 85 procent av alla banktransaktioner sköts via Internet. Utan att trötta läsaren med statistik kan jag säga att med de nya teknikernas och den nya ekonomins uppkomst tvingas vi göra oss av med den inrotade fördomen om ett efterblivet, korruperat Östeuropa i dystert grå infattning.

Hellre än att fokusera på mitt eget land – vad annat kan man vänta sig av en utrikesminister – tror jag det är viktigt att betrakta mitt land, Estland, som exponent för den större utmaning som möter det som en gång kallades och alltjämt är "Västeuropa". Jag har valt e-Estland som rubrik, helt enkelt därför att Estland i den mest dynamiska tillväxtsektorn ligger långt framför Västeuropa. Samtidigt dröjer sig felaktiga åsikter om Östeuro-

pa kvar, vilket är till skada för båda. En "executive brief" av vad jag tänker ta upp nedan skulle se ut ungefär på följande sätt: Ett antal länder i den "postkommunistiska" sfären har, precis som vissa länder i Västeuropa efter 1945, genomfört en långt mer dynamisk reform- och förändringspolitik än man ofta tycks inse. De föråldrade uppfattningarna bakom dagens syn på "Östeuropa" kommer i framtiden att försätta dem som inte förstår det som skett i samma politiska underläge som företag, som redan i dag medvetet godtar att hamna på efterkälken genom att blunda för vad som faktiskt sker.

Så långt resumé. Här några fler ord om vad som faktiskt skett mellan 1989 och 1997.

DEN TUFFA VÄGEN BÄST

Jag har länge hävdats att Öst- och Västeuropa arbetar på olika våglängder, en skillnad som hör samman med våra diametralt olika erfarenheter av förändring och avgörande politiska beslut. Den västeuropeiska erfarenheten efter 1945 har utmärkts av unika politiska och ekonomiska framgångar möjliggjorda genom en långsam, stegvis förändring. Det har nästan kommit att anses som ett axiom att man genom att diskutera allt kan undvika den

oförutsägbarhet och det kaos som präglade 1920-, 1930- och 1940-talen. En liknande åsikt ligger inbegripen i Västeuropas sätt att se på förändring, då man hävdar att instabilitet och snabba förändringar bör undvikas till varje pris. Detta synsätt har visat sig framgångsrikt, särskilt i ljuset av hur Västeuropa som låg i ruiner efter det andra världskriget omvandlats till den ekonomiska och politiska kraftkälla som det i dag är.

I den postkommunistiska världen är emellertid upplevelsen av tid den motsatta. En långsam, gradvis förändring har alltid förknippats med stagnation. Det som befriade tjeckerna, ungrarna och östtyskarna, för att inte nämna esterna, var snabba, beslutsamma insatser. Detta skapade, i varje fall för Estlands del, den attityd som kommit att prägla reform- eller övergångsperioden efter befrielsen. Sporrade av sin framgång vad gäller att befästa självständigheten övergick de estniska regeringarna medvetet till att genomföra radikala och resoluta reformer. Ett gott exempel är valutareformen. IMF avrörde oss 1992 från att träda ut ur rubelzonen, liksom från att ge oss på att skapa ett valutaorgan.

Inom ett halvår efter Estlands över förväntan lyckade valutareform rådde så IMF alla att skapa ett valutaorgan. Hittills har Lettland, Litauen och helt nyligen Bulgarien tagit efter det estniska exemplet, alla med stor framgång. Motsvarande gäller privatiseringen. Estland bestämde sig för den mindre populära men långt mer radikala metoden att privatisera direkt, hellre än att gå den politiskt enklare vägen med voucher-privatisering. I dag har Estland en av de få framgångsrika privatiseringserfarenheterna bland de postkommunistiska länderna. Estland tog bort alla tullar, införde en grundlagregel om balanserade budgetar, skapade det första flat tax-systemet för inkomstskatter i Europa och avskaffade helt företagets inkomstbeskattning. I år kommer vi att få en tillväxt på minst 7,5 procent. Den läxa som detta ger är: de länder som följer den tuffare vägen klarar sig bra, medan länder som valt en mindre dramatisk reformkurs också är de som får stå över i den första omgången av EU-förhandlingar.

ESTLANDS SKOLOR ON LINE

Så var det då, men hur ligger till i dag? Nyligen fick jag besök av en äldre Västdiplomat som för åtta år sedan kort hade tjänstgjort som charge d'affaires i Estland. Då han fick höra att Estland nu ligger sexa i fråga om Internetanvändning berättade han med ett skratt att en del ännu frågar honom om han packar sin sovsäck när han beger sig till Tallinn. 35 procent av esterna använder regelbundet Internet i dag, och i en rapport om den offentliga IT-användningen kom landet på första plats i världen. 90 procent av de offentliganställda använder PC i sitt dagliga arbete, 20 procent av befolkningen äger en PC (detta alltså i vad västeuropéer betraktar som ett fattigt östeuropeiskt land). Alla Estlands skolor är on line. Vi har det högsta procenttalet av alla kandidatländer vad gäller den andel av budgeten som satsas på utbildning.

Vad betyder då siffror som dessa? Vid en europeisk jämförelse ligger Estland på samma nivå som England. Med detta land hör Estland till de fem eller sex främsta länderna i Europa vad gäller exempelvis mobiltele- och datoranvändning. Bland de andra indikatorerna, och en som jag strax skall återkomma till, är den att Estland i det internationella indexet för transparens vad gäller korruption under flera år i rad har rankats som det minst korrumpierade landet i Östeuropa. Ingen dålig prestation. Viktigare ändå är att landet är mindre korrumpierat än t o m flera EU-länder.

Allt detta borde ge de västeuropéer en tankeställare som ännu framhärdar i den decenniegamla, bekvämt självbelättna men felaktiga åsikten att östeuropéerna är något slags barbarer vid portarna. Vi må vara fattigare, men på de områden som i dag räknas som utvecklingsmått har Estland lagt två tredjedelar av EU bakom sig.

Vad betyder detta för investeringarna och affärsklimatet? I år gick Estland om Ungern som landet med den högsta per capita-inkomsten efter skatt i Östeuropa. Estland ligger på fjärde plats i världen enligt ett index som

mäter öppenheten hos de nya marknaderna, detta efter Singapore, Chile och Hongkong. Indexet gäller alltså hur tillgängligt ett land är för investerare. Finnarna och svenskar har förstått detta, likaså de brittiska investerarna, kan jag med glädje konstatera. Våra största exportprodukter i dag är Ericssons och Nokias mobiltelefoner.

Samtidigt kan jag stolt berätta att Estland under vår nuvarande regering har infört ett socialt välfärdsprogram som helt och hållet kan jämföras med de skandinaviska. Uppbyggnaden av våra sociala välfärdssystem liksom deras finansiering följer nära det mönster som Finland, Sverige och Norge har skapat.

HUR TUFFT ÄR VÄSTEUROPA?

Så ställs vi inför en paradox: paradoxen att ett land, som utvecklas bland de snabbare i världen, och som uppenbart ligger i täten vad avser konstruktiva förändringar, likväl liksom andra ledande länder som Ungern och Slovenien i en stor del av EU:s ögon fortsätter att ses som "ännu ett" av dessa östländer som hotar att pungslå EU på resurser.

När jag talade om vad som skiljer tidsuppfattningen i Öst och Väst nämnde jag också hur snabbt och beslutsamt agerandet tett sig i länder som Estland. Men var finns då Västeuropa? Hur långt har vi kommit i den process som har skapats i syfte att eliminera de gamla hindren – inklusive det som består i en stel syn på det grå och ogästvänliga Öst?

På ytan tycks allt helt följa planerna. Det politiska stöd som krävs tycks också existera. Oavsett vem jag talar med om utvidgningen är retoriken alltid gillande: EU-utvidgningen är högt prioriterad, en snabb utvidgning är nödvändig, och så vidare. Alla dessa politiska uttalanden till stöd för utvidgningen är mycket välkomna.

Ändå kan inte utvidgningsprocessens trovärdighet bestå mycket längre bara med hjälp av positiv retorik. De senaste månaderna har flera signaler uppfattats som tyder på att utvidgningsprocessen är i färd med att slå av på tempot. Dessa ökade signaler som i sig är blandade och förvirrade hänger direkt samman med hur arbetet på att ta in nya medlemmar nu går. Ju närmare vi kommer allvarliga diskussioner om frågor såsom övergångsperioder, desto mer motstånd kan vi notera mot en snabb utvidgning.

Medan alla medlemsstater har godtagit utvidgningen som oundviklig, verkar det alltjämt finnas ett antal stater som hoppas kunna skjuta upp den så länge det går. Tidpunkten för inträdet beror främst på kandidat-

länderna. Den avhänger vår förmåga att ta till oss EU:s regelverk. Ännu mer beror den av vår förmåga att tillämpa dessa regler. Ändå är utvidgningen inte helt i våra händer. Vi kan fördröja vårt inträde i EU genom att underlåta att möta de kriterier som finns för medlemskap. Utvidgningen kan också fördröjas av subjektiva faktorer. Den så kallade "big bang"-ansatsen till utvidgning – ett av de många utvidgningsscenarios som berörs i debatten – är ett av de sätt på vilka utvidgningsmotståndarna hoppas bevara status quo så långt det är möjligt.

Drivkraft för utvidgningen behövs

Uppenbarligen behövs det en ny sorts drivkraft. Som Englands premiärminister Tony Blair riktigt påpekade i Warszawa i höstas: "att stödja utvidgning i princip men fördröja den i praktiken duger inte längre". Jag håller helt med honom. Vi måste gå vidare.

Men det är England. Om man följer den bredare diskussionen i EU, utläst mellan raderna i vad vissa europeiska politiker säger (östeuropeerna har av begripliga skäl närmast uppnått en litteraturforskarens hyperkänslighet vad gäller att läsa mellan raderna) så framträder en annan bild. På många håll är utvidgningen inte alls populär.

Utvidgningen hotas genom en serie argument och attityder mot de framtida medlemmarna, attityder bland vilka de mer iögonenfallande är:

1. Vi kommer att översvämmas av billig utländsk arbetskraft
2. CAP (den gemensamma jordbrukspolitiken) kommer att kollapsa
3. I anslutning till detta anför det allmänna argument om kostnaden för utvidgningen
4. Vi måste reformera oss själva först och därefter ta in nya medlemsstater
5. En utvidgning bör bygga på enskilda medlemsstaters nationsintressen inte på vad kandidaterna kan prestera
6. Rena fördomar

Låt oss gå igenom argumenten.

Billig arbetskraft. Europa närmar sig nu en kris på grund av brist på arbetskraft. Tyskland vill ha 20.000 hi-tech-immigranter från Östeuropa. Danmark vill ha 4.000 från de baltiska länderna. Man kan inte hävda sig i den nya ekonomin utan fler utbildade specialister, så det bästa sättet att göra det är att få skattebetalare i länder som Estland att betala för att utbilda IT-specialister till EU-ländernas fromma. Men vad resten av de där svartskal-

Självfallet krävs vissa reformer innan man utvidgar, men att allt måste vara klappat och klart innan de nya medlemmarna får säga sitt verkar inte så genomtänkt.

larna angår, gudförbjude att de skulle komma hit och arbeta. Så förefaller resonemanget gå.

CAP. Här hittar vi ett intressant argument: CAP måste bestå i sin nuvarande form för att uppehålla livet på landsbygden inom unionen. Det är däremot för dyrt att lägga ned dessa summor på nya medlemmar. Vad skall man dra för slutsats av detta? Livet på landsbygden är värt att bevara i EU, men tydligen inte i Östeuropa.

Kostnaden för utvidgningen. Detta argument är speciellt lustigt och min kommentar lär väcka en del anti-amerikanska reaktioner. För närvarande lägger EU ut en procent av sin budget på de nya kandidatländerna. Det betyder en procent av de 1,27 procent av BNP som utgör EU-budgeten, med andra ord en procent av en procent, eller .01 procent av EU:s BNP. Detta är en formidabel summa. Men låt oss jämföra den med vad USA betalade ut inom Marshall-planen, summor som en gång lät de ursprungliga EU-medlemmarna komma på fötter så att de kunde fatta pennan och underteckna Rom-avtalet. USA beslöt den gången att till Västeuropas stater överföra 2 procent av sin BNP och gav dem också tillträde till den amerikanska marknaden under tio år. Jämför detta med .01 procent och begränsat tillträde till EU-marknaden för kandidatländerna. Man behöver inte nämna att USA knappast såg Europa som framtida delstater i USA.

Naturligtvis lade inte USA ned så mycket pengar på de fallfärdiga europeiska ekonomierna av ren godhet. USA gav med detta tvärtom upphov till vad som i dag är dess största utländska marknad. En mycket köpstark befolkning med aptit på amerikanska produkter. Ja, näst efter köpet av Alaska var Marshall-planen en av de bästa investeringar som USA har gjort. Men i Västeuropa saknas en liknande medvetenhet av eget intresse om den handelspotential som finns i det egna närområdet (med vissa undantag som Finland och Sverige, vilka har bevittnat mycket stark exportökning till länder som mitt eget).

Vi måste reformera oss själva innan vi utvidgar. Låt mig förbigå de något fördomsliknande följd tankarna av detta, till exempel att vi måste göra unionen sådan som vi själva vill innan barbarerna släpps in. Det stora tankefelet här är att EU försöker skapa ett system utan att de nya medlemmarna får säga sitt om en ordning som också kommer att ha dessa som medlemmar. Vad säger det om EU:s tro på framtida medlemmars förmåga till förnuftiga beslut? Man undrar. Som en jämförelse vill jag ta fallet med Tysklands återförening. Skulle man drömma om att Kohl-regeringen sagt: "Ja, visst måste vi föra in Öst-

tyskland, men först får vi allt ändra på den tyska författningen för att försäkra oss om att Tyskland kan hantera besluten när de nya förbundsländerna är med i Tyskland"? Självfallet krävs vissa reformer innan man utvidgar, men att allt måste vara klappat och klart innan de nya medlemmarna får säga sitt verkar inte så genomtänkt.

Utvidgning byggd på individuella medlemsstaters nationsintresse, inte på vad kandidaterna kan prestera. Här framförs argumenten av specifika länder. Land X kräver att man skall vänta tills kandidat Y blivit redo, medlemsstat Q vill inte se utvidgningen fortsätta förrän land Y har blivit medlem.

Officiellt bygger utvidgningen på vad ett land presterat, och handlar utvidgningen om EU:s intressen. Men om utvidgningen görs beroende av nationsintresset hos

individuella medlemsstater och fördröjs av samma skäl, betyder det att våra normer konstlat har satts lägre för somliga, eller bestämts av rent politiska skäl, medan de satts högre för andra. Det betyder att EU kommer att skaffa sig nya problem. I de kandidatländer som hunnit längst för att bli medlemmar kommer de regeringar som är modiga och djärva nog att driva igenom de mest kraftfulla och ofta mest impopulära reformerna att straffas för sin beslutsamhet. Samtidigt kommer

en politiskt motiverad snarare än en prestationsbaserad utvidgning att belöna de regeringar som varit mest ovilliga att förverkliga EU-medlemskapets prioriteter. Jag tror inte det kommer unionen till godo att på detta sätt belöna långsamhet och bestraffa reformverksamhet. Inom Unionen är, som vi kan utläsa ur handlingsplanen för den inre marknaden, denna princip väl förstådd. Samma princip borde gälla kandidatländerna.

Rena fördomar. Här vill jag inte ens framföra kritik.

Den kommande utvidgningen kan inte jämföras med någon tidigare. Detta beror inte endast – och inte primärt – på den enorma klyftan i levnadsstandard mellan Unionens västra och dess, i förekommande fall, östra del. Än viktigare är att de central- och östeuropeiska politikerna och medborgarna skiljer sig i grunden från dem i dagens EU-medlemsstater vad gäller nationella känslotraditioner, erfarenheter, intressen och värderingar. Vad som behöver övervinnas här är inte bara arvet från 50 år av separat utveckling utan långt äldre och mer grundläggande skillnader med rötter i världsdelens historia.

"Skiljer sig i grunden från dem i dagens EU-medlemsstater vad gäller nationella känslotraditioner, erfa-

Om människor inte tror
att de skall komma att
behandlas som jämlikar i
EU kommer de heller inte
att vilja vara med där.

renheter, intressen och värderingar"? Uppriktigt sagt, och jag är säker på att de flesta europeiska historiker skulle hålla med, de grundläggande demokratiska värdena i den anglo-franska upplysning som är basen för EU hade egentligen inte före 1945 nått öster om Rhen.

Man måste dock tillägga att det var den senast tillkomna EU-medlemmen som först stadfäste kvinnlig rösträtt i Europa. Apropå fördomar bör jag också nämna den gamla principen om social dumpning. I årtal tvingades sålunda Östeuropa lyssna till Västeuropas klagomål att Öst inte förmådde konkurrera.

Märkligt nog är det så, att så snart ett land framgångsrikt kan tävla på den interna marknaden, det vill säga är kapabelt att framställa kvalitetsvaror till rimliga priser, beskylls det för social dumpning.

Det finns ett större problem här: om människor inte tror att de skall komma att behandlas som jämlikar i EU kommer de heller inte att vilja vara med där. I den mån vi inte lyckas övervinna det slag av fördomar som jag just har beskrivit, kommer folken i Östeuropa aldrig att stödja ett EU-medlemskap.

TVÅ VÄGAR ATT GÅ

Låt mig till sist tänka mig ett årtionde eller så in i framtiden. Jag tror att det är två allmänna riktningar som det europeiska projektet kan ta. Den ena är att vara djärv, att marschera raskt för att föra in de kandidatländer som objektivt sett är väl kvalificerade. Det betyder också att mål stolparna bör förbli på plats och att de skall vara desamma för alla. Genom att agera så skulle Europa försäkra sig om att utvidgningen leder till största nytta för alla: kvalificerade kandidater skulle belönas för sitt flitiga arbete, de mindre kvalificerade skulle upptäcka att hårt arbete belönas; det finns ett ljus i slutet av tunneln och det kommer inte från något framrusande tåg. Lika viktigt är emellertid att det finns en vidare strategi. De kandidater som ännu inte lever upp till normerna måste förstå att utvidgningen kommer att fortsätta, att den första utvidgningen inte följs av ett enda långt tomrum.

Det andra sättet att gå tillväga är förstås att hitta på skäl för att skjuta på utvidgningen. För att citera en ölanons i mitt land: "Man kan alltid hitta ett skäl". Eller för att citera min värderade vän och kollega, Ungerns utrikesminister Janos Martonyi, "Allt sedan 1995 har vi fått höra att vi skall få bli medlemmar i EU om fem år." Att

slå av på utvidgningstakten vore att sända ett budskap till kandidatländerna att de som verkligen gjort det hårda arbetet varit idioter medan de som skjutit upp reformerna varit på rätt spår. Utan tvivel är detta budskapet om "Big Bang". Det vill säga, budskapet om den uppskjutna utvidgningen. Från det rena egenintressets och den enkla skinnerianska psykologins ståndpunkt kan idén att arbeta inte lönar sig knappast komma att locka nya medlemmar, villiga att spela en uppbyggande roll i Unionen.

Till sist några ord om "Europas framtid", en fråga som ofta ställts det senaste året, ibland även från vår sida. Avgjort är att varje debatt som förs som om det framtida Europa skulle byggas upp utan kandidatländernas medverkan är dödfödd. Detta borde stå klart för alla. Jag tror att det finns viktiga frågor som behöver tas upp såväl av dagens som av de framtida medlemsstaterna ifall vi skall lyckas nå målet att ge det politiska beslutsfattandet på EU-nivån äkta legitimitet.

Jag hoppas att jag har lyckats förmedla något av hur dramatiskt kandidatländer som Estland har förändrats, liksom min bedömning att en statisk eller motspänstig syn på Europa enbart kan skada våra ekonomiska utsikter och vår samlade konkurrensförmåga. Att synen på Östeuropa såsom en börda blir en börda för oss alla. Ett gemensamt Europa, helt, fritt och välmående, ligger inom räckhåll, och då blir det också vår sak att uppnå det. Carpe diem!

ÖVERSÄTTNING: CARL JOHAN LJUNGBERG

Toomas Hendrik Ilves är Estlands utrikesminister. Artikeln bygger på ett anförande vid London School of Economics.